

Bertie van der Meij

De zee waar het storkelt en hevelt

Bertie van der Meij (1952) is scandinaviste. Ze vertaalde werk van Hjalmar Söderberg, Göran Tunström, Carl Michael Bellman, Torgny Lindgren en Henning Mankell. In 2000 ontving ze de Martinus Nijhoffprijs. Het nu volgende verhaal uit 2010 is met haar toestemming overgenomen van het blog 'Falstaff & Fakir', het valt onder de licentie Creative Commons BY-NC-ND. Het is een bewerking van een artikel eerder verschenen in Nieuwsbrief Werkgroep Vertalers VvL, nr. 23, maart 2002.

De zee waar het storkelt en hevelt

Ooit heb ik met een groepje vertalers Zweeds-Nederlands een hele middag gewerkt aan de beginregels van *Spegeln* (De spiegel), een kort verhaal van Gunilla Linn Persson. Dit begon met de woorden ‘Laat me een verhaal vertellen...’ en het was speciaal geschreven om voor de radio te worden voorgelezen. Het verhaal speelt zich af in het jaar 1907 en het gaat over twee eenzame eilandbewoners, een man en een vrouw, in een ruig kustlandschap waar het flink kan spoken. De vertelling heeft wel iets weg van een mondeling overgeleverde, klassieke legende over de zee.

Wij vertalers hadden alleen al aan de eerste halve bladzijde een hele kluit (verder zijn we helaas niet gekomen). Een kleine greep uit onze discussie:

- Het verhaal gaat over *ett sagans hav*, ‘een sprookjeszee’. Maar zou ‘fabelzee’ niet beter zijn? Of ‘een zee uit een sprookje’? Of... Het Zweedse woord *saga* heeft meer betekenissen dan ‘sprookje’, het betekent o.m. ook sage, verhaaltje (bv. voor het slapengaan), en schijn/fictie.
- De verteller spreekt de luisteraar aan met *du*, wat te vergelijken is met het Engelse *you*. Maken we daar “u” van of “jij”?
- Vertalen we de namen van de eilanden? De eilanden in het verhaal heten in het Zweeds *Öglan* (strik, lus) en *Snaran* (strik, strop).

Het pakkendste probleem echter vormden de Zweedse werkwoorden *sama* en *skulla* in de eerste zin: [...] *det hav där det samar och skullar*. In de eropvolgende alinea staat dat dit zonderlinge werkwoorden zijn, die allang niet meer in de dagelijkse omgangstaal worden gebruikt. Wij vertalers dachten eerst dat het fantasiewoorden waren. Maar nee. Via het grote online woordenboek van de Zweedse Academie kwamen we erachter dat *sama* een oud Zweeds dialectwoord is dat ongeveer de betekenis heeft van ‘ijs vormen’. Ook *skulla* is dialect; het betekent iets als ‘trillend aan de lucht verschijnen’, ‘opdoemen, oprijzen aan de horizon’, ‘zich als een luchtspiegeling vertonen’, bijvoorbeeld bij heilig weer. Beide werkwoorden worden in de Zweedse tekst onpersoonlijk gebruikt, dus met ‘het’. Zoals je in het Nederlands ‘het regent’ kunt zeggen, kon men vroeger in sommige streken in Zweden *det samar* en *det skullar* zeggen, als de weersomstandigheden daar aanleiding toe gaven.

Heeft het Nederlands wel woorden voor die specifieke verschijnselen veroorzaakt door het weer? We hebben het nagevraagd bij het KNMI, maar daar wisten ze ons niet wijzer te maken. Gelukkig brachten *Het juiste woord*, het ouderwetse synoniemenwoordenboek van de Vlaming Dr. L. Brouwers, en de digitale versie van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT)* uitkomst. Na een intensieve, associatieve speurtocht doemden daaruit twee werkwoorden op die aan bijna alle eisen voldeden: het

waren allebei oude woorden die uit de omgangstaal verdwenen waren én ze hadden de juiste betekenis, nl:

storkelen (varianten o.a. ‘sturkelen’, ‘stelken’, ‘stelkeren’) betekent volgens het WNT ‘stollen, stremmen van water, vet enz.’; bijvoorbeeld in: ‘Het water is gesturkeld door den vorst’.

hevelen betekent ‘oprijzen’ van dampen), of ook ‘opdoemen’ (van iets wat uit een optrekkende damp tevoorschijn komt). Als voorbeelden geeft het WNT een dichtregel van Tollens ‘Daar hevelt Katwijks duin...’ en een van Ter Haar: ‘Zo hevelt uit de stroomen... eens de kust’.

Okee, da’s opgelost, zou je denken. Alleen... deze woorden worden in de voorbeelden niet onpersoonlijk gebruikt. Mag de vertaler dat dan wel doen?

Volgens de *Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS)* zijn werkwoorden die een natuurgebeuren aanduiden altijd of vrijwel altijd onpersoonlijk. Sommige van deze werkwoorden kunnen ook persoonlijk worden gebruikt; neem bijvoorbeeld ‘waaien’. ‘Het waait’ en ‘De bladeren waaien van de bomen’ zijn allebei mogelijk. Over ‘hevelen’ en ‘storkelen’ rept de ANS niet. Maar als je ‘de zee waar het donkert en nevelt’ kunt zeggen (van de werkwoorden ‘donkeren’ en ‘nevelen’), kun je dan niet ook ‘de zee waar het storkelt en hevelt’ zeggen? Wij vertalers vonden dat heel sprookjesachtig en poëtisch klinken. Dat de alliteratie van *samar och skullar* in de vertaling is weggevallen, wordt deels gecompenseerd door het ritme van de woorden.

Hieronder de uiteindelijke vertaling van ons fragment:

Laat me een verhaal vertellen van de zee, de zee waar het storkelt en hevelt.

Een sprookjeszee, met andere woorden. U vraagt zich misschien af waar ik het over heb? Het woord ‘storkelen’ is allang uit de taal verdwenen. Het heeft de omgangstaal verlaten, is eruit weggeslopen, stil als het verschijnsel waarnaar het verwijst. Storkelen is wat het ijs doet als het een laag vormt. Het brengt het gestage ruisen van de zee tot zwijgen met een nagenoeg geluidloos geknister van miljarden ijskristallen. De kou zet de aanval in vanaf de arctische breedtegraden. Alles verstilt. Dan, opeens, begint het storkelen, dat golven en baren aan banden legt. Wat gebeurt er als het ‘hevelt’? O, dat is wanneer eilanden op reis gaan. Ze trekken erop uit, gaan in zeestraten en vaarroutes liggen, spetteren een poosje rond alsof ze uitgelaten zeehonden zijn.

De wetenschap heeft natuurlijk een verstandige verklaring voor dit verschijnsel. Het is een kwestie van optisch bedrog. Eilanden kunnen niet reizen! Ze zitten vast aan het oergesteente! Maar wie ooit aan de grond is gelopen omdat er een heel nieuw eiland, een vreemd eiland, een bezoeker, midden in de kort tevoren nog

bekende vaarroute is gaan liggen, die staat voor altijd sceptisch tegenover de optica. Zo'n scepsis heerste er op Strik, een eiland in de scherenzee, de zee van het storkelen en hevelen, waar het volgende verhaal zich afspeelt.

Is dat niet spannend? Jammer dat we de rest van het verhaal niet hebben vertaald.